

JORDEMOR I BRYTNINGSTID

Liggande på jordgolvet födde i äldsta tider kvinnan sitt barn med hjälp av jordemor. Hon lyfte upp barnet från jorden. Därav kommer det uråldriga namnet jordemor – tror man – som uttrycker så mycket av födandets mysterier. En jordemor var bärare av generationers kvinnovisdom. Hon åtnjöt stor aktning.

På 1800-talet sjönk emellertid jordemoderns – barnmorskans – anseende katastrofalt. Vår tids vetenskap behärskades ju endast av män. Kvinnan befann sej i beroendeställning. Det blev inte mycket värt att hjälpa barn till världen. "Att, iklädd stilig uniform, öva sej att skjuta ihjäl folk, var avgjort förnämligare". Mer eller mindre har denna värdering dröjt sej kvar ända in i våra dagar.

En dag i mitten av 20-talet kom den unga Märta Hansson till Stavnäs, bärande på sin barnmorskeväska för att tillträda sin första anställning. Hon var reslig och rakryggad och granskade omvärlden med frimodig, klarblå blick, nyfiket och intelligent. Den nya bemöttes med misstänksamhet. Här kom nu någon "söm inte talte söm vanligt folk". Värmlänning skulle man vara och värmlänningar skall vara roliga. Ingenting stämde. "Jaså, frå Hälsingland, å bondedotter, det va ju bra en feck vete". Någon kunde till och med gnola på Hårgalåten. Så inte var man så bakom i Stavnäs inte.

Märta erbjöds helt flott kostnadsfri bostad i ett torp på ett rum och kök. Det var bara det att råttor under golvet medföljde. Och några innanfönster fanns inte, så den lilla kaminen hade svårt att hålla rinfrosten borta inomhus, hur tappert än Märta eldade. Stället hette Rosenbad. Med det hjälpte inte mycket.

Fostrets olika lägen i livmodern enligt "Rosengarten".

Lönen var till en början 63 kr. i månaden. "Så då sätter ho väl in 40?" Varje nedkomst betalades extra med kr 5:– eller 10:–. Beroende på om barnafadern ansågs fattig eller tillhörande "bättre folk". "Å vart räkner ho mej då", kunde husbonden fråga och oskuldsfullt bliga upp i taket. Ibland uteblev det extra honoraret, "för ho har ju sin fasta lön".

På denna tid fanns inga BB-avdelningar vid sjukstugorna. Och det var långt till Arvika, Årjäng eller Karlstad och de få platserna där. Alla födslar skedde i hemmen. Ansvaret vilade tungt på den unga flickan. Hon måste mer eller mindre på egen hand sätta sej in i en hel del sjukvård. Dygnet om skulle hon vara

anträffbar. På dagen per telefon (delad med tre grannar). Nattetid kom hjälpsökande och bultade på dörren. Småstunder kokade hon instrumenten, tiggde ihop bandage (ingick inte i tjänsten) och packade sin väska, den eviga följeslagaren, som alltid stod redo. En för tidigt född fick hon lägga i "spisgruvan" för värmens skull. Byrålådor och pappkartonger blev också sängar för en nyfödd. Själv övernattade Märta ofta på golvet bredvid ett litet liv, som behövde hjälp. Liksom den trötta mamman. Natt på golvet i stugan blev det också om klockan blev för mycket, för att hon skulle våga begära hemskjuts.

Märta har under åren hjälpt många hundratals värmlänningar till

denna världen och endast två gånger gick det galet. Och då av orsaker som hon rimligtvis inte kunde råda över.

Tiden före dopet och den föreskrivna kyrktagningen av modern var riskabel. "Se i synd är jag född och i synd ha min moder avlat mig" (Ps 51:7). Norrut lade man gärna, för säkerhets skull, stål i vaggan för att hålla undan onda makter. I Stavnäs däremot, tyckte man sånt var vidskepelse. Men om "den vandrande juden" tappade blad så var det inte så bra. En gång fick Märta förrätta nöddop. Det var när lille Erik såg ut att sluta andas. Han tog sej emellertid till allas glädje. "Men det är klart

familjemedlemmen kommit till världen inne i stugan, kunde det heta från fadern "Nu får du allt gå öppmor, i möra. Det är så lätt, när du ligger och drar dej". Om budet kom från någon avlägsen stuga i skogen, att nu var det dags och nu var det oherrans bråttom, livet stod på spel, kunde bonden, som var tillsagd att köra barnmorskan, hålla på i evigheter och söla med att linda seldonen så hästen inte skulle skadas. Kvinnfolk klarade sej alltid. Hästarna var man mer rädd om. I varje fall var dom lättare att förstå sej på för en karl.

Så bar det då äntligen iväg på en knarrande kärra efter en lunkande häst mil efter mil in i sjumilaskogen,

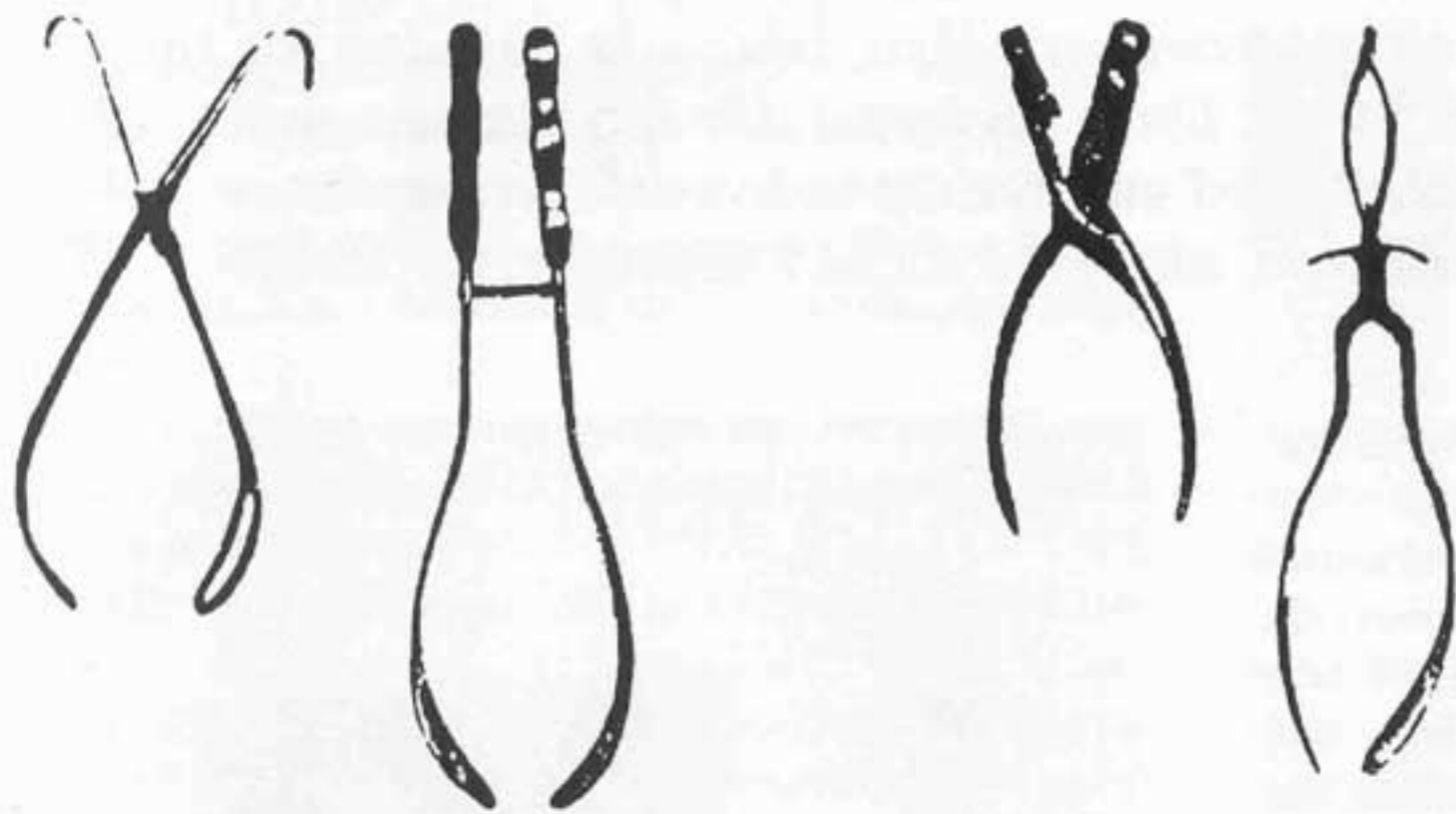
startade hon en Röda-Kors-förening. Men det var svårt att få gubbarna att öppna portmonnän, när det visade sej att årsavgiften var 2 kr.

I oktober år 1937 kom så den stora förändringen i Märta Hansson liv. Efter elva år i Stavnäs. Hon begärde och beviljades då förflyttning till barnbördsavdelningen på sjukhuset i Säffle. "Tack och lov", säger Märta "att jag kom loss från Stavnäs, platsen som Gud glömde. Skillnaden var enorm. Tänk att få en ordnad arbetstid! Dag eller natt, mänsklig lön, hygglig bostad. Och tänk bara: apoteket levererade färdiga paket med steriliserade varor! Givetvis räknades man som en lägre sort än sjuksköterskorna, tror nån något annat. Och läkarna vistades ju i en högre sfär. Men de hejade på oss barnmorskor och betraktade oss som ett slags människor" berättar Märta.

Efter en underbar tid i Säffle kom Märta att tjänstgöra i Karlstad. Före pensionsåldern var Hagfors arbetsplatsen. Med egen mottagning och tillfälle att samarbeta med Uddeholms sjukstuga. År 1943 bestämdes det att barnmorskor skulle ha en grundläggande sjuksköterskeutbildning på två år. Därefter barnmorskeskola i ett och ett halvt år. Därmed bröts det historiska arvet att förlossningsvård skulle skiljas från sjukvård. En epok, ursprungligen byggd på folklig tradition, var till ända och en ny tid hade definitivt brutit in. I praktiken hade ju Märta redan fungerat som sjuksköterska. Nu upplevde hon de nya bestämmelserna som en upprättelse för hela kåren. Det var i en brytningstid hon kom ut i arbetslivet. "Dom som nu klagat över bristande jämlikhet vet inte vad dom talar om".

Som pensionär har Märta Hansson slagit sej ner här i Karlstad igen. Vi blev en tid grannar och jag hade då förmånen att lära känna henne och höra henne berätta på sitt torroliga och osentimentala sätt. Nu tycker hon, att hon har det så bra. "Bara jag har en god bok och en kopp kaffe är jag nöjd". Hon känner sej rik, säger hon, för "Den människa är rik som upplevt mycket".

Greta Mörk

Olika förlossningstänger.

att han fick döpas om" tillfogar Märta, "av en riktig präst". Det hade ingenting med övertro att göra, det inte. "Storkpratet" hörde stadskulturen till. Sånt gick man inte på i bondstugorna, där en hel barnskara kunde stå och trängas omkring mor, där hon låg i sina födslovåndor. "Ut mer er", fick Märta lov att ryta. Barnmorskor hade rykte om sej att vara barska. Det behövdes förvisso.

Kom signalen att Maj-Ros höll på att kalva, kunde stugan bli som urblåst i ett nafs. Ingen fanns som kunde sätta på vatten. Barn och vuxna ryckte till sej en lykta och försvann ut i ladugården. Det var mer spännande med djuren och kanske rent av viktigare. När så den nya

över gränsen till Norge ibland. I ur och skur. Bitvis blev det till att ro, bitvis fick man vandra på smala stigar. Alla slags färdmedel provade Märta på förutom häst och vagn. Hon färdades på motorcykel, trampcykel, sparkstötting, taxi och dyngkärra. Gårdarna låg glest, men var vid denna tid väl befolkade. Barnkulorna kunde bestå av halva dussinet.

Kvinnornas självkänsla var låg. De betraktades och betraktade sej själva som familjens tjänstehjon. Politik och samhällsfrågor var för män. Kvinnoföreningar fanns inte. Det upprörde Märta, att se dessa friska unga tjejer bara sitta där i soffan och sy sina onödiga handarbeten. För att få nya vindar att blåsa in i detta Stavnäs, där tiden stod stilla,